

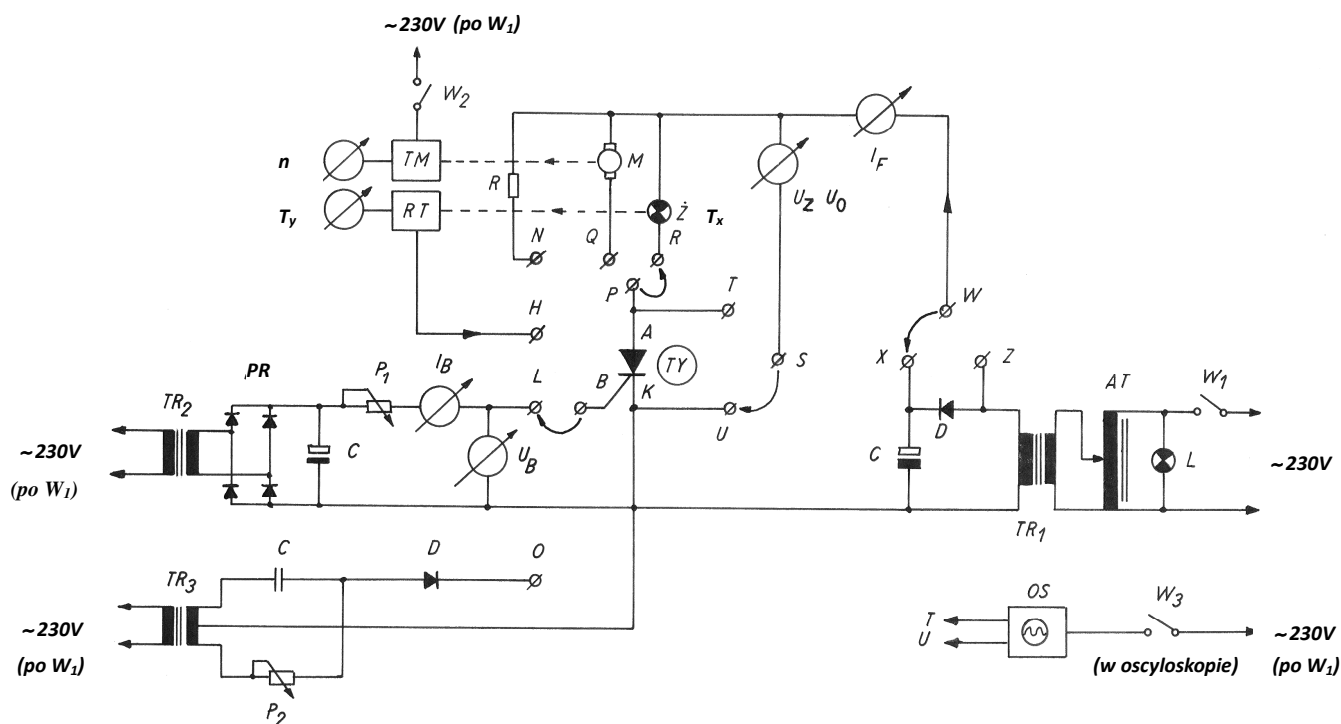
8. TYRYSTOROWY ŁACZNIK I STEROWNIK MOCY JAKO URZĄDZENIA WYKONAWCZE AUTOMATYKI

Cel zadania: *Poznanie podstawowych właściwości i zastosowań tyrystora jako łącznika i sterownika mocy oraz urządzenia wykonawczego regulatora dwupołożeniowego. Sterowanie oświetleniem, ogrzewaniem, prędkością obrotową silnika. Pomiary prędkości obrotowej.*

8.1. UKŁAD POMIAROWY

Tyrystor jest przyrządem półprzewodnikowym, który w odpowiednim układzie może sterować przewodzeniem prądu stałego lub przemiennego. Jest zbudowany z wielowarstwowej struktury krzemowej p-n-p-n i posiada trzy elektrody: anodę A , katodę K i bramkę B . W obwodzie elektrycznym zachowuje się jak sterowana dioda prostownicza – elektrodą sterującą jest bramka.

Schemat układu pomiarowego do badania właściwości tyrystora przedstawia rysunek 8.1.

Rys. 8.1. Schemat układu do badania właściwości tyrystora

Obwód anoda-katoda tyrystora TY jest zasilany napięciem z zasilacza sieciowego. Zasilacz składa się z nastawianego autotransformatora AT i transformatora obniżającego napięcie TR_1 . Do tyrystora może być doprowadzone napięcie przemiennie z gniazda Z lub stałe (wyprostowane) z gniazda X . W obwodzie anodowym tyrystora znajdują się amperomierz mierzący natężenie prądu przewodzenia I_F i jeden z odbiorników energii elektrycznej: żarówka $\dot{Z}$ lub silnik M . Woltomierz może mierzyć napięcie zasilania U_Z (po zwarceniu gniazd S i U) lub spadek napięcia na odbiorniku U_O (po zwarceniu gniazd S i T).

Obwód bramka-katoda tyrystora jest zasilany z drugiego zasilacza sieciowego z transformatorem TR_2 , mostkowym prostownikiem pełnookresowym MD i kondensatorem wygładzającym C . Natężenie prądu płynącego w obwodzie bramkowym I_B może być zmieniane rezystorem nastawnym (potencjometrem) P_1 i mierzone miliamperomierzem. Napięcie na bramce tyrystora mierzy woltomierz U_B . Opisany układ pomiarowy umożliwia określanie właściwości statycznych (charakterystyki statycznej) tyrystora oraz badanie tyrystora jako łącznika mocy.

Włączając w gniazda B i N fotorezystor (rezystor wykonany z siarczku kadmu, którego rezystancja jest funkcją natężenia oświetlenia), doprowadzimy do bramki tyrystora napięcie sterujące, będące funkcją oświetlenia fotorezystora. Otrzymamy bezstykowy, pozbawiony bezwładności mechanicznej łącznik fotoelektryczny.

W obwód bramki tyrystora można też włączyć (po zwarceniu gniazd B i H) wyjście dwupołożeniowego regulatora temperatury RT z termorezystancyjnym, termistorowym czujnikiem pomiarowym. Tyrystor będzie wówczas bezstykowym urządzeniem wykonawczym regulatora.

Obwód bramka-katoda tyrystora można połączyć z przesuwnikiem fazowym (zwarte gniazda B i O), składającym się z transformatora TR_3 , kondensatora C i nastawianego rezystora P_2 . Przesuwnik umożliwia zmianę fazy prądu bramki względem prądu anodowego tyrystora i płynne sterowanie mocą wydzielaną w odbiorniku energii. Układ umożliwia płynne sterowanie świeceniem żarówki $\dot{Z}$ lub prędkością obrotową (kątową) silnika M . Przebieg czasowy napięcia przewodzenia tyrystora może być oglądany na ekranie oscyloskopu OS .

Na wale silnika jest umieszczona tarcza stroboskopowa S , służąca do optycznego określania jego prędkości obrotowej, a nad nią znajduje się czujnik indukcyjny bezdotykowego tachometru (obrotomierza) elektronicznego TM (Tacho-2 produkcji zakładów Mera). Tarcza stroboskopowa jest oświetlana lampą diodową LO migoczącą z częstotliwością 100 Hz.

Wszystkie zewnętrzne obwody elektryczne zadania są zasilane obniżonym napięciem (maksimum 24 V), bezpiecznym w przypadku dotknięcia instalacji ręką. W realizacjach praktycznych, w warunkach przemysłowych, tyrystory pracują pod napięciem wysokim, sięgającym nawet tysięcy woltów i osiągają dzięki temu bardzo dużą moc i wysoką sprawność.

8.2. CHARAKTERYSTYKA STATYCZNA TYRYSTORA

Obwód anoda-katoda tyrystora połączyć z wyjściem zasilacza napięcia stałego (zwarte gniazda W i X). Woltomierz w obwodzie anodowym włączyć na pomiar napięcia zasilania U_Z (zwarte gniazda S i U). Jako obciążenie, w obwód anodowy należy włączyć żarówkę (zwarte gniazda P i R). Bramkę tyrystora włączyć w obwód zasilania napięciem stałym (zwarte gniazda B i L). Pokrętko P_1 nastawiania prądu bramki I_B przekręcić w lewo do oporu. Wyłączniki zasilania tachometru, regulatora temperatury i oscyloskopu W_2 i W_3 powinny być **wyłączone**.

Włączyć zasilanie całego układu pomiarowego wy łącznikiem W_1 – powinna zaświecić się lampka sygnalizacyjna, żarówka $\dot{Z}$ nie powinna się świecić. Suwakiem autotransformatora nastawić wartość napięcia $U_Z = 15$ V.

8.2.1. CHARAKTERYSTYKA BRAMKOWO-ANODOWA TYRYSTORA

Należy zbadać zależność prądu przewodzenia tyrystora I_F od prądu bramki I_B i napięcia bramki U_B . W tym celu należy **bardzo wolno** podwyższać wartość prądu I_B od 5 mA co 0,5 mA, notując w tabelce wartości U_B i I_F . Zaznaczyć moment załączenia tyrystora (zaświecenie się żarówki $\dot{Z}$). W tym punkcie pomiarowym prąd bramki I_B jest równy prądowi załączenia tyrystora I_{BT} – wielkości charakterystycznej dla danego typu tyrystora i zależnej od jego temperatury (ze wzrostem temperatury wartość I_{BT} maleje).

Pomiary kontynuować aż do $I_B = \max$. Następnie, w dalszym ciągu notując mierzone wielkości, obniżać prąd bramki tyrystora kolejno o 0,5 mA aż do $I_B = 5$ mA. Zwrócić uwagę na to, że po załączeniu tyrystora, obniżenie wartości prądu bramki poniżej poziomu prądu załączenia nie powoduje jego wyłączenia. Nawet rozwarcie gniazd B i L ($I_B = 0$) nie spowoduje zgaśnięcia żarówki. Dopiero przerwanie na chwilę, nawet ułamek sekundy, obwodu anodowego, powodujące zanik napięcia U_Z i spadek prądu I_F poniżej tzw. prądu podtrzymania, wywołuje wyłączenie tyrystora. Wykonać doświadczenie z wyłączeniem tyrystora przez chwilowe rozwarcie gniazd W i X .

8.2.2. WZMOCNIENIE TYRYSTORA

Należy określić stosunek mocy wydzielonej w obciążeniu tyrystora (żarówce) do mocy traconej w obwodzie jego sterowania (bramkowym) w momencie załączenia. Jest to wzmocnienie mocy tyrystora jako łącznika w obwodzie prądu stałego.

Przy wyłączonym tyrystorze ($I_F = 0$, gniazda B i L zwarte, $I_B = 5 \text{ mA}$, $U_Z = 15 \text{ V}$), powoli podwyższać wartość prądu bramki I_B , aż do momentu osiągnięcia I_{BT} (zaświecenia się żarówki $\dot{Z}$). Wtedy zapisać wartości $I_B = I_{BT}$ i $U_B = U_{BT}$ oraz I_F i U_Z . Po zwarceniu gniazd S i T odczytać wartość spadku napięcia U_O na żarówce.

8.3. TYRYSTOR JAKO ŁĄCZNIK PRĄDU PRZEMIENNEGO

Łącznik tyrystorowy pozwala na bezstykowe włączanie obwodów prądu stałego i przemiennego o dużej mocy za pomocą niewielkiego sygnału doprowadzonego do obwodu bramkowego tyrystora. Zastępuje przekaźniki i styczniki, a przez wyeliminowanie części ruchomych (styków) jest pozbawiony bezwładności mechanicznej i posiada dużą trwałość.

Prąd bramki zmniejszyć do 5 mA. Obwód anoda-katoda tyrystora zasilić napięciem przemiennym z transformatora TR_1 przez zwarcie gniazd W i Z . Woltomierz przełączyć na pomiar napięcia zasilania U_Z (zwarte gniazda S i U). Suwakiem autotransformatora nastawić wartość napięcia $U_Z = 10 \text{ V}$.

Podwyższając i obniżając wartość prądu bramki I_B obserwować moment załączania tyrystora i świecenia się żarówki $\dot{Z}$ przy $I_B \geq I_{BT}$ oraz jego wyłączania przy $I_B < I_{BT}$. Samoczynne wyłączenie tyrystora w obwodzie sinusoidalnego prądu przemiennego jest spowodowane cyklicznym (100 razy na sekundę przy częstotliwości prądu 50 Hz) obniżaniem się napięcia U_Z i prądu I_F do zera.

Złożony układ pomiarowy zasilania bramki tyrystora można zastąpić prostym doprowadzeniem do bramki dodatniego napięcia anodowego przez rezystor R ograniczający prąd I_B do wartości nieco większej od I_{BT} . Zwierając i rozwierając gniazda B i N można sterować załączaniem i wyłączaniem tyrystora (sprawdzić!).

Do gniazd B i N podłączyć fotorezystor (wisi z przewodami po lewej stronie planszy ćwiczenia). Kierując fotorezystor na jasne okno lub lampę oświetleniową i przysłaniając go dłonią, można obserwować załączanie i wyłączanie żarówki w obwodzie anodowym tyrystora. Otrzymaliśmy fotoelektryczny łącznik prądu przemiennego, który może być wykorzystany np. jako sterownik oświetlenia lub dwupołożeniowy przetwornik przesunięcia liniowego.

Należy zwrócić uwagę na to, że łącznik ten, w przeciwieństwie do układów z przekaźnikami elektromagnetycznymi, jest bezstykowy i tym samym bardzo trwały. Jest pozbawiony histerezy, nie zawiera elementów o bezwładności mechanicznej i w związku z tym reaguje nawet na szybkie zmiany oświetlenia fotorezystora.

Włączając w obwód anodowy tyrystora zamiast żarówki silnik elektryczny (zwarłe gniazda P i Q), otrzymamy fotoelektryczny, bezstykowy układ uruchamiania tego silnika. Wykonać doświadczenie z włączaniem i wyłączaniem silnika przez zmianę oświetlenia fotorezystora. Odłączyć fotorezystor.

8.4. DWUPOŁOŻENIOWY REGULATOR TEMPERATURY

W obwód anodowy tyrystora ponownie włączyć żarówkę Z (zwarłe gniazda P i R). Napięcie U_Z nadal 10 V prądu przemiennego. Bramkę tyrystora połączyć z wyjściem regulatora temperatury RT przez zwarcie gniazd B i H .

Rezystancyjny, termistorowy czujnik temperatury, podłączony do wejścia regulatora, jest umieszczony w uchwycie nad żarówką w ten sposób, że jego element pomiarowy dotyka bańki żarówki. Włączona żarówka działając jak grzejnik, podwyższa temperaturę T_x termistora. Ze wzrostem temperatury maleje rezystancja termistora, która jest przetwarzana w przetworniku pomiarowym na analogowy sygnał elektryczny U_y , uruchamiający wskaźnik temperatury T_y .

Wartość napięcia U_y (wielkość regulowana) jest porównywana w regulatorze RT z napięciem zadanej wartości temperatury U_w (zadana temperatura T_w wynosi około $+70\text{ }^\circ\text{C}$). Sygnał odchylenia regulacji – różnica napięć $U_w - U_y = U_e$ jest analizowana przez elektroniczny człon kształtujący regulatora – komparator (układ reagujący na przejście napięcia U_e przez zero), który z kolei przez wzmacniacz steruje urządzeniem wykonawczym – bramką tyrystora. W ten sposób zamyka się pętla ujemnego sprzężenia zwrotnego, umożliwiającą automatyczną, stałowartościową regulację temperatury bańki żarówki.

Sygnał wyjściowy regulatora dwupołożeniowego może przybierać tylko dwie wartości: napięcie dodatnie uruchamiające tyrystor i napięcie zerowe, blokujące go. Stąd też ten regulator jest regulatorem dwupołożeniowym i należy do grupy regulatorów dyskretnych. Tyrystor spełnia w nim rolę nowoczesnego członu wykonawczego – bezstykowego i bezhisterezowego łącznika mocy, zastępującego stosowany w tradycyjnych rozwiązaniach przekaźnik lub stycznik (patrz [1], rozdz. 18.1.1).

Jeżeli temperatura bańki żarówki jest niższa od temperatury zadanej, to napięcie U_e jest większe od zera i do bramki tyrystora dopływa napięcie dodatnie, uruchamiające przepływ prądu w obwodzie anodowym i wydzielanie ciepła w żarówce. W momencie osiągnięcia przez bańkę żarówki temperatury $T_y = T_w$, napięcie $U_y = U_w$ i $U_e = 0$. Komparator ze wzmacniaczem wyłącza tyrystor i przerywają obwód zasilający żarówkę. Po ochłodzeniu się bańki żarówki do temperatury niższej od zadanej, cykl działania regulatora powtarza się.

8.4.1. WŁAŚCIWOŚCI DYNAMICZNE UKŁADU REGULACJI DWUPOŁOŻENIOWEJ

Gdyby układ żarówka – termistor nie posiadał cieplnego oporu gazu w żarówce i miał bardzo małą pojemność cieplną, byłby układem proporcjonalnym i bezhisterezy regulator z dużą częstotliwością włączałby i wyłączał żarówkę, utrzymując z dużą dokładnością zadaną wartość temperatury. Niestety praktycznie każdy układ z ogrzewaniem elektrycznym jest obciążony inercją i opóźnieniem, co jest wynikiem pojemności cieplnej obiektu ogrzewanego oraz oporu cieplnego między grzejnikiem, obiektem ogrzewanym i czujnikiem pomiarowym. Bezładność obiektu, a zwłaszcza opóźnienie, powodują pogorszenie się jakości regulacji automatycznej i powstawanie różnic między temperaturą zadaną i regulowaną.

Czekając na ustabilizowanie się pracy regulatora obserwować jego działanie. Wartość zmierzonej temperatury T_y można odczytywać z miernika. Unikać zakłócającego (ochładzającego) przepływu powietrza w pobliżu żarówki (przeciąg, gwałtowne poruszanie się itp.). Po ok. 5 minutach, obserwując wskazania miernika T_y , określić maksymalną **amplitudę** wahań temperatury $\Delta T_{y \max} = T_{y \max} - T_{y \min}$ z dokładnością 0,1 °C (średnia z kilku obserwacji). Zwrócić uwagę na zakłócające działanie dodatkowego odbioru ciepła, wywołanego np. dmuchaniem na żarówkę.

8.4.2. WPŁYW DODATKOWEGO OPORU CIEPLNEGO

Unosząc nieco czujnik termistorowy, wsunąć między termistor, a bańkę żarówki niewielki (ok. 5x5 cm) kawałek papieru zeszytowego, wytwarzając w ten sposób dodatkowy opór cieplny między obiektem regulacji (bańką żarówki), a czujnikiem pomiarowym (termistorem). Odczekać ok. 5 minut na ustabilizowanie się pracy regulatora i ponownie określić jak w punkcie 8.4.1 maksymalną amplitudę wahań temperatury $\Delta T_{y \max}$ z dokładnością 0,1 °C (średnia z kilku obserwacji). Pomiary powtórzyć, po wstawieniu między termistor a bańkę żarówki dwóch, czterech, sześciu i ośmiu warstw kawałków papieru zeszytowego.

8.5. PÓŁOKRESOWY STEROWNIK MOCY

W poprzednich punktach zadania badaliśmy tyrystor jako łącznik mocy w obwodach prądu stałego i przemiennego. W odróżnieniu od łącznika, sterownik umożliwia nie tylko dwupołożeniowe, lecz także i płynne (analogowe) nastawianie mocy wydzielanej w obwodzie anodowym tyrystora. Z tego względu sterownik tyrystorowy może być wykorzystany np. jako urządzenie wykonawcze regulatora analogowego.

Działanie sterownika polega na doprowadzeniu do bramki tyrystora dodatnich impulsów wyzwalających, przesuniętych w fazie w stosunku do przebiegu prądu anodowego o kąt załączenia tyrystora θ_z . Jeżeli załączenie tyrystora następuje w momencie rozpoczęcia sinusoidalnego narastania prądu I_F ($\theta_z = 0$), to układ działa jak badany poprzednio półokresowy łącznik prądu przemiennego, przewodząc całkowicie dodatnie półówki prądu anodowego.

W miarę zwiększania opóźnienia załączenia tyrystora ($\theta_z \rightarrow \pi$), coraz mniejszy wycinek sinusoidy jest przepuszczany przez tyrystor, aż przy $\theta_z = \pi$ załączenie tyrystora następuje dopiero w momencie spadku prądu I_F do zera i tyrystor go nie przewodzi. Wartość skuteczna prądu w obwodzie anodowym tyrystora może być w ten sposób płynnie zmieniana od 50% do 0% (w układzie pełnookresowym, przy sterowaniu obiema półówkami sinusoidy, od 100% do 0%).

Przesuwanie impulsu wyzwalającego tyrystor może być w najprostszym przypadku realizowane przez nastawiany ręcznie przesuwnik fazowy RC , wykorzystujący właściwość przesuwania fazy napięcia przez kondensator. Analizując schemat przesuwника fazowego P_2-C na rysunku 8.1 można łatwo stwierdzić, że przy minimalnej wartości rezystancji P_2 , na bramkę tyrystora jest podawane napięcie bezpośrednio z transformatora TR_3 ($\theta_z \approx 0$), natomiast w miarę zwiększania rezystancji P_2 zaczyna się oddziaływanie kondensatora C i przesuwanie fazy napięcia zasilającego bramkę tyrystora, aż do $\theta_z \approx \pi$. Dioda D w obwodzie bramkowym tyrystora nie dopuszcza do bramki ujemnych impulsów napięciowych i zabezpiecza ją przed przeciążeniem.

8.5.1. STEROWANIE OŚWIETLENIEM

Bramkę tyrystora należy połączyć z przesuwnikiem fazowym (zewrzeć gniazda B i O). Pokrętło P_2 przekręcić w lewo do oporu. $U_Z = 10$ V napięcia przemiennego. W obwód anodowy tyrystora powinna być włączona żarówka (zwarte gniazda P i R). Obracając pokrętłem nastawiania kąta załączenia tyrystora (P_2), obserwować płynną zmianę natężenia świecenia żarówki.

Włączyć oscyloskop wyłącznikiem W_3 (na górnej ścianie obudowy). Zmieniając intensywność świecenia żarówki, obserwować na ekranie przebieg napięcia przewodzenia tyrystora. Nie zmieniać ustawień parametrów oscyloskopu! W przypadku nieostrego lub niestabilnego obrazu, poprosić laboranta.

Przerysować z ekranu oscyloskopu przebiegi prądu przewodzenia tyrystora dla maksymalnej wartości prądu $I_F = I_{Fmax}$, $I_F = 75\% I_{Fmax}$, $I_F = 50\% I_{Fmax}$ oraz $I_F = 25\% I_{Fmax}$. Wyłączyć oscyloskop wyłącznikiem W_3 .

8.6. STEROWANIE PRĘDKOŚCIĄ OBROTOWĄ SILNIKA

Zamiast żarówki włączyć w obwód anodowy tyrystora silnik elektryczny (zewrzeć gniazda P i Q). Obracając pokrętkę nastawiania kąta załączenia tyrystora obserwować zmiany prędkości obrotowej (kątovej) silnika.

8.7. POMIARY PRĘDKOŚCI OBROTOWEJ SILNIKA

Pozostawić włączony układ sterowania prędkością obrotową silnika i zmniejszyć jego prędkość obrotową do zera. Zwrócić uwagę na umocowaną do wału silnika, oświetloną lampką diodową LO tarczę stroboskopową S oraz na umieszczony nad tarczą indukcyjny czujnik bezdotykowego tachometru elektronicznego. Na obwodzie tarczy jest umocowany miniaturowy magnes, który przesuwając się pod czujnikiem wzbudza w nim impulsy napięciowe. Częstotliwość tych impulsów jest przetwarzana w tachometrze na prąd mierzony miernikiem wychyłowym. Przy zatrzymanym silniku policzyć i zanotować liczbę czarnych pól N na zewnętrznym, środkowym i wewnętrznym pierścieniu tarczy stroboskopowej. Ponieważ tarcza jest oświetlana lampką diodową ze specjalnie połączonymi diodami, migoczącą z podwójną (100 Hz) częstotliwością prądu w sieci, przy pewnych prędkościach obrotowych występuje pozorne zatrzymanie się pól na tarczy stroboskopu (tzw. efekt stroboskopowy).

Włączyć zasilanie lampki oświetlającej stroboskop wyłącznikiem W_2 . Obrócić pokrętkę P_2 maksymalnie w prawo, nastawiając maksymalną prędkość obrotową silnika. **Bardzo wolno** zmniejszając prędkość obrotową, doprowadzić do **pozornego** zatrzymania się czarnych pól na **wewnętrznym** pierścieniu tarczy. Tarczę stroboskopu obserwować **prostopadle z lewej strony!** Zanotować wskazania tachometru elektronicznego n (tachometr jest włączony na zakres 0...3000 obr./min). Powtórzyć odczyty n przy pozornym zatrzymaniu się pól kolejno na środkowym i zewnętrznym pierścieniu tarczy stroboskopowej.

8.8. ZAKOŃCZENIE ZADANIA

Wyłączyć zasilanie lampki stroboskopu wyłącznikiem W_2 . Wyłączyć zasilanie całego układu pomiarowego wyłącznikiem W_1 . Fotorezystor powiesić na haczyku po lewej stronie tablicy z ćwiczeniem.

8.9. OPRACOWANIE WYNIKÓW DOŚWIADCZEŃ

8.9.1. CHARAKTERYSTYKA STATYCZNA TYRYSTORA

Korzystając z wyników doświadczeń z punktu 8.2.1, wykreślić we wspólnym układzie współrzędnych zależność $I_F = f(I_B)$ dla obu kierunków zmiany I_B . Jest to charakterystyka bramkowo-anodowa tyrystora. Zaznaczyć na wykresie wartość prądu załączenia tyrystora I_{BT} .

8.9.2. WZMOCNIENIE TYRYSTORA

Korzystając z wyników doświadczeń z punktu 8.2.2, obliczyć moc traconą w obwodzie bramkowym tyrystora:

$$P_{BK} = I_{BT} \cdot U_{BT} \quad [\text{W}] \quad (8.1)$$

oraz moc wydzieloną w obciążeniu (żarówce):

$$P_O = I_F \cdot U_O \quad [\text{W}] \quad (8.2)$$

Następnie obliczyć wzmocnienie tyrystora w badanym układzie z równania:

$$K = \frac{P_O}{P_{BK}} \quad (8.3)$$

Nie pomylić jednostek!

W praktycznych układach wzmocnienie tyrystora może być dużo większe, ponieważ moc wydzielona w obwodach sterowania tyrystora rzędu kilkudziesięciu miliwatów jest w stanie uruchamiać moce obciążenia rzędu megawatów (wysokie napięcia i duże prądy). Wtedy wartość K osiąga 10^7 . Przyjmując maksymalne dopuszczalne obciążenie obwodu anodowego badanego tyrystora (typu BTP-10/500) $U_{O\max} = 500 \text{ V}$ i $I_{F\max} = 10 \text{ A}$ oraz moc traconą w obwodzie bramkowym P_{BK} obliczoną z wyników doświadczeń (na tę moc nie mają wpływu parametry obwodu anodowego), obliczyć z równania 8.3 maksymalne wzmocnienie badanego tyrystora $K_{\max}$ przy pełnym wykorzystaniu jego parametrów.

8.9.3. SPRAWNOŚĆ TYRYSTORA

Ze sprawnością tyrystora wiąże się moc tracona w samym tyrystorze, która jest wydzielana w postaci ciepła odbieranego przez aluminiowy radiator. Strata mocy jest wynikiem większej od zera rezystancji przewodzenia tyrystora.

Przez załączony tyrystor oraz żarówkę przepływa prąd I_F , który jest mierzony amperomierzem. Jeżeli określimy spadek napięcia na tyrystorze U_{AK} , to możemy obliczyć moc traconą w tyrystorze P_{AK} . Wartość napięcia U_{AK} można obliczyć, odejmując od siebie zmierzone przy załączonym tyrystorze i określonej wartości prądu I_F (w punkcie 8.2.2) wartości U_Z i U_O :

$$P_{AK} = I_F \cdot U_{AK} = I_F (U_Z - U_O) \quad [\text{W}] \quad (8.4)$$

Znając moc wydzieloną w obciążeniu tyrystora P_O (równanie 5.2) oraz moc traconą w tyrystorze P_{AK} , możemy obliczyć sprawność tyrystora jako łącznika w obwodzie prądu stałego:

$$\eta = \frac{P_O - P_{AK}}{P_O} \cdot 100 \quad [\%] \quad (8.5)$$

8.9.4. POMIARY PRĘDKOŚCI OBROTOWEJ SILNIKA

Sprawdzić zgodność wskazań stroboskopu i tachometru, obliczając wartości prędkości obrotowej silnika, mierzone stroboskopem, z równania:

$$n_s = K_s \cdot \frac{1}{N} \quad [\text{s}^{-1}] \quad (8.6)$$

Stała K_s jest zależna od częstotliwości błysków lampki oświetlającej tarczę stroboskopową. Przy zasilaniu specjalnie połączonych wielodiodowych lamp LED prądem przemiennym o częstotliwości 50 Hz, częstotliwość ich błysków wynosi 100 Hz. Chcąc obliczyć wartość n_s wyrażoną w liczbie obrotów na minutę, należy przyjąć wartość $K_s = 100 \cdot 60 = 6000$. Wielkość N w równaniu (8.6) jest liczbą czarnych pól na odpowiednim obwodzie tarczy stroboskopowej.

W tabelce zestawień wartości prędkości obrotowej silnika obliczone z równania (8.6) oraz zmierzone tachometrem elektronicznym.

8.10. SPRAWOZDANIE

Sprawozdanie z wykonania zadania powinno zawierać:

- schemat tyrystorowego łącznika prądu przemiennego z krótkim opisem,
- tabele z wynikami pomiarów,
- wykres charakterystyki bramkowo-anodowej tyrystora,
- obliczenia wzmocnień K , $K_{\max}$ oraz sprawności η tyrystora,
- tabelkę z wynikami badania właściwości dynamicznych regulatora temperatury (wartości $\Delta t_{y\max}$ dla 0...8 warstw papieru),
- przerysowane z ekranu oscyloskopu przebiegi napięcia przewodzenia tyrystora jako półokresowego sterownika mocy (dla badanych prądów I_F),
- zestawienie wyników obliczeń i pomiarów prędkości obrotowej silnika n i n_s ,
- wnioski dotyczące **wszystkich** wykonanych doświadczeń i wyników obliczeń.

8.11. LITERATURA

Podstawowymi źródłami umożliwiającymi poszerzenie materiału zawartego w instrukcji są notatki z wykładów „Pomiary i automatyka” na Wydziale Biotechnologii i Nauk o Żywności, dodatkowe cztery instrukcje teoretyczne do laboratorium oraz książki:

- [1] **Ludwicki M.: Sterowanie procesami w przemyśle spożywczym, PTTŻ, Łódź 2002.**
- [2] Romer E.: Miernictwo przemysłowe, PWN, W-wa 1978.
- [3] Żelazny M.: Podstawy automatyki, PWN, W-wa 1976.

Opracował: dr inż. Marek Ludwicki, Politechnika Łódzka, I-30

<http://snack.p.lodz.pl/ludwicki>
marek.ludwicki@p.lodz.pl

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część tej pracy nie może być powielana, czy rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie w jakikolwiek sposób, bądź elektroniczny, bądź mechaniczny, włącznie z fotokopiowaniem, nagrywaniem na taśmy lub przy użyciu innych nośników informacji, bez zgody autora.